Культура мовы. Нормы літаратурнай мовы

- Тэрмін **«культура маўлення»** мае два значэнні:
1) сістэма камунікатыўных якасцей маўлення (правільнасць, дакладнасць, лагічнасць, выразнасць, багацце і разнастайнасць, дарэчнасць, чыстата і лаканічнасць);
2) вучэнне пра сістэму камунікатыўных якасцей маўлення.

Правільнасць маўлення прадугледжвае захаванне носьбітамі мовы літаратурнай нормы, што забяспечвае адзінства моўных сродкаў і ўзаемаразуменне паміж тымі, хто вядзе гаворку.

Правільнае маўленне – гэта маўленне з захаваннем норм літаратурнай мовы. Моўныя нормы – гэта замацаваныя ў маўленчай практыцы правілы вымаўлення, словаўжывання, пабудовы сказаў і тэкстаў.

Арфаэпічныя нормы патрабуюць ад усіх носьбітаў мовы адзінага вымаўлення гукаў, гуказлучэнняў у словах і спалучэннях слоў.

Правільнае літаратурнае вымаўленне – істотная адзнака культуры маўлення і культуры чалавека ўвогуле.

Акцэнталагічныя нормы рэгулююць месца размяшчэння націску ў словах (напрыклад, трэба *кварт'ал*, нельга *кв'артал*).Побач з літаратурнай нормай сустракаюцца акцэнтныя варыянты, якія існуюць паралельна з нарматыўнымі (*над'алей – надал'ей*), і тыя, якія выходзяць за рамкі нормы (*ж'ыхар – жых'ар*), што звязаны з пранікненнем у літаратурную мову дыялектных слоў.

Словаўтваральныя нормы ахоўваюць найбольш трывалыя, традыцыйныя ў беларускай літаратурнай мове словаўтваральныя тыпы – схемы пабудовы слоў пэўнай часціны мовы.

Напрыклад, пры ўтварэнні аддзеяслоўных назоўнікаў, што абазначаюць асоб па дзеянні, названым утваральным словам з' ўляецца суфікс –льнік (*збіраць- збіральнік*), таму намінацыі тыпу *збірацель, стварацель* – адхіленне ад нормы.

Марфалагічныя нормы замацоўваюць правільнае выкарыстанне моўных сродкаў паводле іх прыналежнасці да пэўных зменных часцін мовы. Ужыванне слоў з неўласцівымі формамі роду (*залатая медаль, свойскі гусь*), ліку (*праменні, карэнні*) і ва ўтварэнні ступеняў параўнання (*вышэй мяне, старэй мяне*) і інш.; ва ўжыванні складанай формы прошлага часу (*яна была пайшла*).

Сінтаксічныя нормы рэгулююць граматычную сувязь слоў, забяспечваюць правільнасць формы кіравання і дапасавання. Пашырана варыянтнасць спосабаў выражэння (дапускаецца: водзыў на аўтарэферат і водзыў аб аўтарэфераце). Існуе выразная розніца паміж формамі *звяртаць (накіроўваць) увагу на каго, на што* і *засяроджваць увагу на кім, на чым.* Часта дапускаюцца памылкі і пры выбары граматычнай формы дапасавання *(тры вялікіх дуба,*
два поўных мяшкі).

Фразеалагічныя нормы рэгулююць традыцыйнае, замацаванае вуснай і пісьмовай практыкай ужыванне фразеалагізмаў з характэрнымі для іх структурна-граматычнымі, семантычнымі і спалучальнымі асаблівасцямі.

Мармытаў пад носам дзіцячыя песні.

МОВА НАНОВА

Лексічныя нормы выводзяць за рамкі ўжывання тыя адзінкі, якіх не прымае літаратурнамоўная практыка. Напрыклад: *архаічнасці вясковага жыцця – старадаўнасць вясковага жыцця.*

Стылістычныя нормы рэгулююць арганізацыю маўлення ў плане выбару не толькі пэўных слоў і сінтаксічных канструкцый, але і марфалагічных формаў. Як вядома, кожны стыль мае свае нормы, свае, адметныя ад іншых стыляў, моўныя сродкі.

Устанавіце адпаведнасць

А. Арфаграфічныя нормы.

Б. Лексічныя нормы.

В. Сінтаксічныя нормы.

Г. Марфалагічныя нормы.

А3Б1В2Г4

1. Правільны выбар слова і дарэчнасць яго прымянення.

2. Правільная пабудова словазлучэнняў, сказаў, тэкстаў.

3. Правільнае напісанне слоў

Кроў піць –
абіваць бакі –
ляжаць на баку –
у адзін голас –
туман пускаць –

крывапівец
абібок
лежабок
адзінагалосна
атуманьваць.

Голад не цётка, бяздонная бочка.

Голад не цётка, піражка не падасць .
Бяздонную бочку вадой не напоўніш.
Пра нябожчыка або добрае або нічога акрамя праўды.

чарнець - станавіцца чорным, чарнейшым (чарнець ад сажы)
чарніць - рабіць што-небудзь чорным (чарніць фарбай)
карыслівы - прагны да нажывы, карысталюбівы (карыслівы чыноўнік)
карысны - які прыносіць карысць (карысны напой)
адрасат - той, каму адрасавана паштовае адпраўленне (далёкі адрасат)
адрасант - той, хто пасылае паштовае адпраўленне, адпраўнік (незнаёмы адрасант)
абагуліць - зрабіць асабістае, уласнае калектыўным, грамадскім (абагулілі ў вёсцы гаспадарку)
абагульніць - знаходзіць агульнае і на падставе гэтага рабіць вывад (абагульніць веды па тэме)
дыпламат - службовая асоба (дыпламат у нашай краіне)
дыпламант - удзельнік конкурсу, узнагароджаны дыпломам (дыпламант конкурсу)

Знайдзіце словы, якія не адпавядаюць кантэксту:

1. Прыйшлі ў лес, паставілі палаткі і расклалі вялікае полымя.
2. Здавалася, што ўся ляснікавая жыўнасць павымірала ці, у лепшым выпадку, пазашывалася ў расколіны і норы, пад іржавую асаку.
3. Як ніколі, трывога абвалакла гэтай ноччу Ганну.
4. Ты вышэй за той парог, аб які натыкаецца большасць.
5. Мы с табою не ўсё дасказалі, бо разбегліся трассы ў чатыры бакі.

Знайдзіце словы, якія не адпавядаюць кантэксту:

1. Прыйшлі ў лес, паставілі палаткі і расклалі вялікае вогнішча.
2. Здавалася, што ўся лясная жыўнасць павымірала ці, у лепшым выпадку, пазашывалася ў расколіны і норы, пад іржавую асаку.
3. Як ніколі, трывога агарнула гэтай ноччу Ганну.
4. Ты вышэй за той парог, аб які спатыкаецца большасць.
5. Мы с табою не ўсё дасказалі, бо разбегліся сцежкі ў чатыры бакі.

2 .Выпраўце памылкі ў фразеалагізмах.

Кідаць словы на вецер.

З ваўкамі жыць – па-воўчы выць.

Дурня хоць царом пастаў – дурнем і застанецца.

Два мядзведзі ў адной бярлозе не жывуць.

Добрая слава ў кошыку ляжыць, а благая па дарожцы бяжыць.

3. Знайдзіце словы, у якіх граматычная форма не адпавядае правілам і выпраўце памылкі.

1) Асноўнай адметнасцю яго твар**у** быў невялікі шрам.

2) Кот кінуўся за мыш**шу** і скінуў са стала слоік са смятанай.

3) Удыхнуў паветра **поўнымі грудзямі**, і на душы стала лягчэй.

4) Збіраючы чарні**цы**, дзяўчынка пільна прыглядалася да наваколля.

5) Назіраючы, як дзіця працуе на полі, жанчыну агарну**ў** та**кі** жаль.

6) Старэйшы **за** сястр**у** Міколка адразу зразумеў, што трэба рабіць.

МОВА НАНОВА

МОВА НАНОВА

МОВА НАНОВА

МОВА НАНОВА

МОВА
НАНОВА